

Az emlékezés növekvő körei

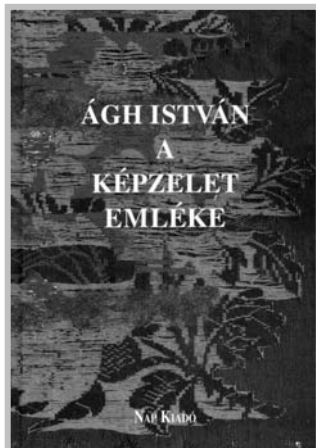
ÁGH ISTVÁN: A KÉPZELET EMLÉKE

Jó ízek búcsúzóban

Jó az élet íze, kár, hogy el kell múltnia vele együtt annak, aki megkóstolta, s még élvezné tovább – ez az egyik benyomásom Ágh István verseskötényve nyomán. *A képzelet emléke* című kötet utolsó ciklusa képversekből áll: gyümölcsformára tördelt versszövegek a gyermekkori kert számócaillatú, meggyfanyar, friss dióbélízű gyümölcsseiről. A szalonkaszívhez hasonlított eperszemről, a teljes családra emlékeztető birsalmáról, melyet a szekrény szobahomályában érlelt a benne télire elraktározott napfény. A diófa ágáról, mely „elpalintáztatta” a sárgarigót. „...mindig ugyanaz mindig / a legelső édes keserű tejfoggal / fakasztott íz / az is marad” – a képsor jó íze főként a leszűrt tapasztalatnak köszönhető. Az élet élvezete minden esetben önévezet, a környező világgal fenntartott harmónia, mely a gyerekkorban alakul ki, s a korai élményeken, illetve azok emlékéen nyugszik. Köszönhető a képnek is, mely minden igaz költőnél fölcserélhetetlen. Amikor Radnóti azt írja *Tétova ódájában* kedveséről, hogy „kezed elalvó nyírfaág”, akkor ehelyett lehetetlenség volna azt mondani, hogy *illatos fenyőgally* vagy *szunnyadó borókaág*. Ez a költői képpel szembeni értetlenség jele volna: a nyírfa fehérségét és a klasszikus orosz költészetből is jól ismert, emberszabású rajzát hogy is helyettesíthetné a boróka eleven csipkézete vagy a fenyő tüskés mélyzöldje. Ágh István költői képei is pótolhatatlanok. Egy róla írt, találó paródia is csak őt igazolhatja, s nem verseinek esetlegességét.

Régi mesterek közelében

A másik benyomásom, hogy éveinek múlása is, az átélt történelmi korszak is mély rezignációval töltötte el Ágh Istvánt. Látható ez abból, ahogy a régi évszázadok, az ókori és a reneszánsz-kori Itália kulturális emlékeit szemléli egy emlékezetes utazásán. De látható abból is, hogy ő, aki elődei költészetét mindig érzékenyen újraéli és újraértelmezi, miként tekint vissza régi mestereire hatvanadik éve körül, mire rezonál bennük fogékonyan, önmagához híven. Főként Arany János kései költészete – az *Epilógus* és környéke, hogy *Őszikéket* vagy *Kapcsos Könyvet* ne mondjak az időskori költészetéről szóló kritikák közhelyességével, hiszen a *Hidavatás* is oda tartozik, mely egy egészen más észjárás és kultúra része, mint ami az öregedéssel jellemezhető: Vörösmarty és Madách emberiségműveit folytatja. De az biztos, hogy nálunk, ahol a költők ritkán érnek meg magas életkort, még mindig a hatvan-hatvanhat éves Arany és az ötvenöt-

Nap Kiadó
Budapest, 2000
144 oldal, 1250 Ft

vennyolc éves Babits ad mintát az öregedés költészetéhez. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a nyolcvan felé járó Illyés Gyula is egyre gyakrabban nyújtja kezét felénk utolsó kötete, *A semmi közelít* verseiben. Azt pedig nem először állapíthatom meg, hogy Babits egyre fontosabb Ágh Istvánnak is: az *Ősz és tavasz között* költője szolgált mintául Ágh István édesanyját búcsúztató verséhez, a *Harmadnap* címűhöz. A költemény *harmadnap*-motívuma érintkezik Ágh közvetlen mestereivel is: Nagy László Simon Istvánt sirató versével, a *Három nap, három éjjel*, Juhász Ferenc ötvenhatos meditációjával, a *Babonák napjával*, és Pilinszky *Harmadnapon*-jával is. A halál utáni harmadik nap rituális fogalom: feltámadást sugall.

„Irodalmi” tárgyak életközben

Az irodalom és a kultúra állandóan Ágh István látóterében van – semmi oka megkerülni azt, ami természetes szellemi környezetéhez tartozik. Az „irodalmi költő” fogalmát, amely Ady Kosztolányi-bíráta nyomán elmarasztaló értelemben terjedt el nálunk, felülbíráta az idő, felülbíráta Kosztolányi további működése és Ady költészete maga is, magasra emelvén szövetségese, a Kosztolányinál, ha úgy tetszik, még „irodalmibbnak” mondható Babits nevét, s ezer más szállal is kötődve a magyar és a világlíra nagyjaihoz. Ágh költészete is számos vonatkozásában irodalmi. Közben azonban ugyanilyen intenzív kapcsolatot tart a természettel, a mindennapi élet, a saját életrajz és az érzelmi közvetlenség alkalmaival. Ez a kétpólusú jelleg teszi vonzóvá és folytathatóvá, életképessé költői törekvéseit, mint a gyümölcskultúrákban a sokat bíró vad-alanyra oltott, kényesebb nemesítvényeket. Ágh verseinek nemes anyagához jó ideje hozzá tartozik a formaművészet. A korábbi kötetek pastiche-sorozata arról tanúskodik, hogy otthon van a hét-nyolc évszázados magyar költészet egész formavilágában. Újabban is magától értetődően alkalmazza az oldott disztichon (*Etruszk szarkofág*), a tercina (*Valami előszobája*), az alexandrin (*Égei hozadék*), a bonyolultabb ütemhangsúlyos verselés (*Porció fogytán; Burgenlandi ének*) és a kombinált formák (*Az üstökös éve*) változatait, s a szonett bravúrmegoldásai sem idegenek tőle (*La Calunnia*).

Látomás, nosztalgia, resignáció

Ágh István szemével nézve a látvány sokértelmű látomás lesz a versben. A lebontott Duna-parti matrózcsárda hűlt helyén ő nemcsak az egykori, négyszögletes madár-ítatót látja, hanem benne egy letűnt nemzedéket is, melynek sorsa a záróra-hangulatot árasztó kép tárgyaiban szemlélhető: „az asztalon a székek tótágast fölmerednek, / pizskafalábuk között, megannyi törpe árboc / hegyén feszítenek fődetlen alakok, / máról holnapra isznak hitelben egy utolsót, / isszák a János-áldást, és nem mennek haza.” (*Lebontott csárda, téli kikötő*). A nosztalgia és a resignáció különös egységét látom ebben a műben. A kötet cím is segít abban, hogy szemléleti összetettsége feltáruljon. Nem pusztán a dolgok emléke sajog föl a versben, hanem „*A képzelet emléke*” is: az, ahogy a fantázia egykor meghosszabbította a nyers valóságot, és szellemi értelemben lakhatóvá tette vagy sürgős változásokért kiáltott. Kétszeres szubjektivitást jelez a cím: a képzelet és az emlékezés kettős szűrőjén bocsátja keresztül azt az érzelmi-gondolati anyagot, amelyet versekké érlel egyfajta szomorkásan folytatott játékkal. Mert a képzelet, igenis, szüntelenül játszik, olykor elég félelmetes módon: a matrózcsárda egykor átélt záróhangulatában az asztalokra borított székek lába úgy mered föl,

hogy kísértetiesen mintha nemcsak zárórára, hanem az élet végórájára is figyelmeztetne. Hasonló hangulatú a *Földalattin a Nyugati után* és a *Szabad tűz kibunyó sziporkái* című is. Az előbbi a cserélődő utasokon méri le a belvárosiak és a külvárosiak dantei alvilágkörei közti különbséget – „Újpest felé az utasok megvénülnek”, állapítja meg –, az utóbbi „a szegénység múlhatatlan ízét” érzékeli nagy társasági magányban egy szalonnasütés alkalmából.

Az öregedés botránya

A növekvő magányosság más versekben is érezteti, hogy ennek a kötetnek fő motívuma az öregedés botránya. Novellisztikus versek teremtik meg a személyes élmény s a tárgyyszerű anyagkezelés művészi egységét. A *Konkrét álom* egybeúsztatja a tizenkilenc éves Ágh István emlékét, melyet az idős Szabó Lőrincről őrzött meg, saját hatvanéves önmagával. Tankönyveink klasszikusa elveszetten botladozik az 1957-es Clark Ádám-tér forgatagában, kis híján az autók kereke alá kerül. Három esztendővel túlélte nagy elődjét – a röpke számolgatás nehezen csillapodó belső riadalmat árul el. Gyónászerű versnovella a *Császár István lassú búcsúzkodásban* is, azt a különös élethelyzetet örökítve meg, amikor az ember a forgalmas utcán messziről figyeli meg személyes jóbarátját, de a távolság vagy a körülmények miatt nem szólhat hozzá, s ezért önvád gyötri, mintha elárulta volna barátságukat. Ezt a furcsa érzést fokozza az elviselhetetlenségig az, hogy a novellista néhány nap múlva halott volt, s már semmit nem lehetett jóvá tenni, megmagyarázni vagy kedélyes ugratásban feloldani. A versben megrajzolt Császár-portré is tökéletes, méltó az író emlékéhez, aki éppen a kínos, kiélezett lélethelyzetek mestere volt. Az író alakjából, üvegektől vacogó szatyrával csakúgy árad a gyógyíthatatlan magányosság.

Novella is, esszé is a címével Nagy László nagy versére, a *Menyegzőre* utaló háromrészes vers is, a *Menyegző a magasban*. Esszé, azaz kísérlet annyiban, hogy az első részben bemutatott alaphelyzetből két lehetséges változatot bont ki a második és a harmadik részben. A környezet az ő gyerekkori világát idézi, a dunántúli szőlősgazdák sokak által és százszor megírt paradicsomát, annyi veritékezés, aggódás és természeti, társadalmi csapás történelmi színhelyét, az Árpád-háziak idejéből való kápolnával, azúr ég-gel, piros cserepű opálos látóhatárral. Aztán a kétféle változat két variáció ugyanarra a témára: a jóvátehetetlen magányra, melyben vőfélyszerepben, az asztalfő felé igyekezve is önkéntelenül elkülönül a násznép fiataljaitól az, akinek az életben immár minden azt juttatja eszébe, hogy mellékszereplővé vált. És arra, hogy „az összezavart idő csapdájában” érzi magát, amelyben irigység és sóvár nosztalgia illetlenkedik lelkében, s tölti el szégyennel. Csoóri Sándor jegyezte föl egy régi jegyzetében, hogy Ágh az esendősegek megvallásában is mester – ezúttal sokszorosan megszolgálja ezt az elismerést.

Az idő előtti elmúlás és a túlélés botránya

A költői szubjektivitásnak talán még semmi sem kedvezett annyira Ágh István lírájában, mint a mulandóság gondolata és előérzete. Talán épp azért, mert sosem önmagában jelentkezik, mint a „költői” témákat mohón üstökön ragadó műkedvelőknél, hanem mindig váratlanul bukkan fel, kéretlenül és illetéktelenül –, esküvőn, otthonos tájakon vagy idegen földön szemlélődve. És a hozzátartozók, pályatársak, ismerősök

halálakor természetesen, mely ugyancsak nagy múltra vezetődik vissza Ágh költészetében. Emlékszem, milyen fiatalok voltunk még, amikor közös ismerősünk, B. Nagy László halálára ilyen címmel írt verset: *Következel? Következem?* Ez a mindnyájunk örök önösségére emlékeztető kérdés bujkál nemzedéktársa, Kalász László elsiratásában is. Am itt már nem olyan „direktben” beszél, mint a kiváló kritikus maga választotta, József Attilát tetteg idező halálakor – a merész költői kép itt sokkal közelebbi érzéklésre vall: „...fölvettem / rejtett arca viaszos sárga mását, / mint egy rémesen csuszkáló eleven maszkot”.

Nem csak az elmúlás

Az életérzés, melyet a végesség tudata határoz meg Ágh verseiben, nem pusztán az „Ó jaj, meg kell halni, meg kell halni” melankóliájából táplálkozik, miként Babitsnál sem, s nemcsak az „évek életveszélyét” kell elviselnie, miként bátyjának, Nagy Lászlónak sem. Az *Újlesztendei várakozás* elárulja döbbenetét afölött, hogy csak szibériai temetőkből látni olyan korai halálra utaló dátumokat, mint íróismerősei sírján, de eltolja magától a szívet riadóztató adatok leltározását. Nagy Lászlóra emlékező verse azt a megszólíttatást is jelzi az aggodás és a magány közepett, hogy a világ, melynek arcúata oly rohamosan változik körülötte, nem barátságosabbá, hanem idegenszerűbbé is válik. „Úristen, én nem vagyok itthon?” – visszhangozza a testvéri kiáltást, látva, hogy mennyi a *maszlag*, hogy világunkban „*kizárólagos a gőg, a gúny, s eszeveszett önérdék bandázik, virágéneket tapos*” (*Innen indulnak*). A tiltakozás itt konkrét. A halálnak vissza is lehet ütni – Ágh István megpróbálja.

Alföldy Jenő

